

Beruházások az emberi tőkébe

A téma

Nem csak a „folyó” bérek lényegesek:

Munkavállalói beruházás a teljes élettartamra

Munkaadói beruházás

A társadalom összes termelőtőke-állománya:

- fizikai tőke
- emberi (és tudás) tőke (*továbbiakban HC*)

Miért különböznek az egyes emberek emberi tőke
beruházási magatartásai?

Az emberi tőke fogalma

Az egyén mindazon belső, személyétől elválaszthatatlan tulajdonságainak, képességeinek összessége, melyre beruházási folyamat (tehát jelenbeli fogyasztásról való lemondás) révén tesz szert, és amely növeli az egyén munkatermelékenységét, ezáltal nagyobb életkeresethez juttatja a jövőben (várhatóan megtérítve a beruházás költségeit és azon felül még a normál profitot, mindent jelenértéken számítva). Amennyiben szervezetekről vagy közösségről van szó, úgy az emberi tőke a tagok valamilyen alkalmas módon összesített egyéni emberi tőkéjével lesz egyenlő.

- **egyéntől elválaszthatatlan,**
- **(beruházással jön létre,)**
- **növeli a (munka)termelékenységet,**
- **megnövekedett életkeresetben/életjövedelemben térül meg.**

Az emberi tőke értéke

- Mennyit lehet vele keresni a munkaerőpiacon (munkavállaló)
- Mennyit lehet vele termelni (munkaadó)
- **Mennyibe került előállítani (Mi ezzel a gond?)**

Az első kettőt nem csak az emberi tőke állománya (pl. tudásanyag mennyisége) befolyásolja, hanem az is, hogy hol (földrajzilag) és milyen feltételek közt (foglalkozás, munkahely) hasznosul.

Emberi tőke felhalmozás legismertebb módjai

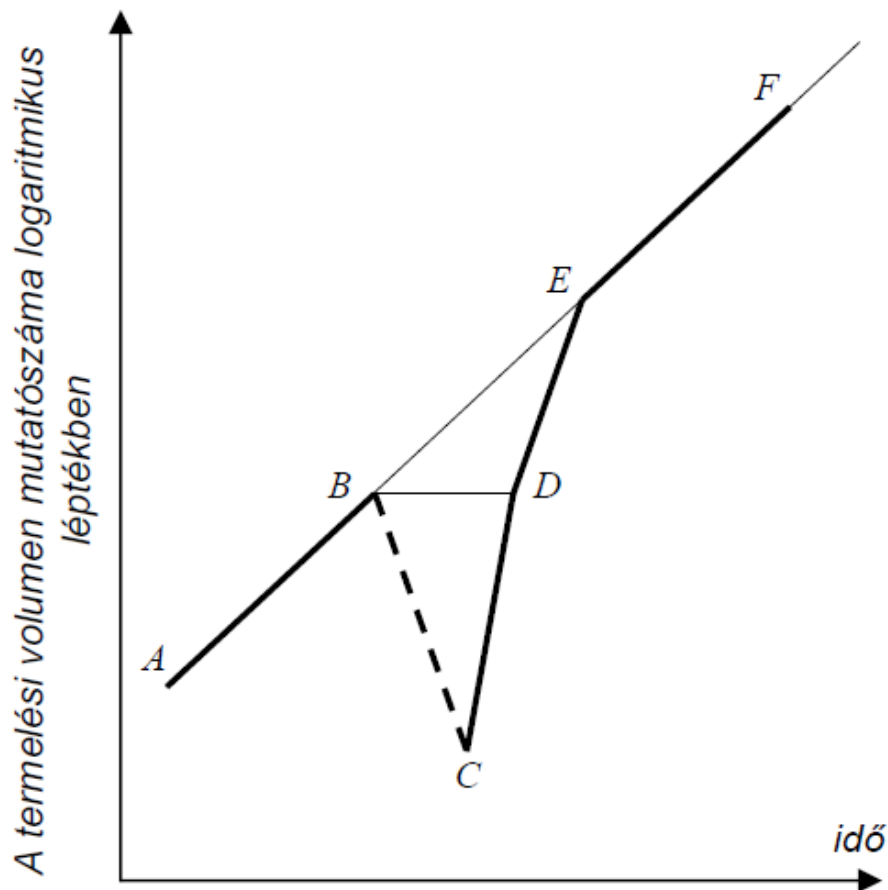
- Tanulás, képzés:
  - formális- (iskolai-),
  - munkahelyi-
  - Felnőttképzés
- Egészségügyi beruházás
- Vándorlás:
  - Földrajzi
  - Új munkahely (állás) keresése

Az egyéni emberítőke-felhalmozás szakaszai

1. Kisgyermekkor (piac előtti különbségek létrejötte):
  - Mások döntései és erőforrásai
  - Szülők, közösség, társadalmi kapcsolatok
  - Egészségi állapot és várható élettartam meghatározódása
2. Tizenéves és fiatal felnőtt kor:
  - Tanulás „teljes munkaidőben”
3. Munkavállalóként:
  - Részidőben, munka mellett való emberi tőke felhalmozás

Háborúk, helyreállítási periódusok és emberi tőke

A háborút követő helyreállítási periódus jellegzetes alakulásának vázlatos rajza

AF = a gazdasági fejlődés trendvonala

AB = a termelés alakulása a háború kitöréséig

BC = a termelés háború okozta visszaesése

CE = a termelés alakulása a helyreállítási periódus folyamán, és pedig:

CD = a háború előtti szint eléréséig

DE = a trendvonal eléréséig

EF = a termelés alakulása a helyreállítási periódus befejeződése után

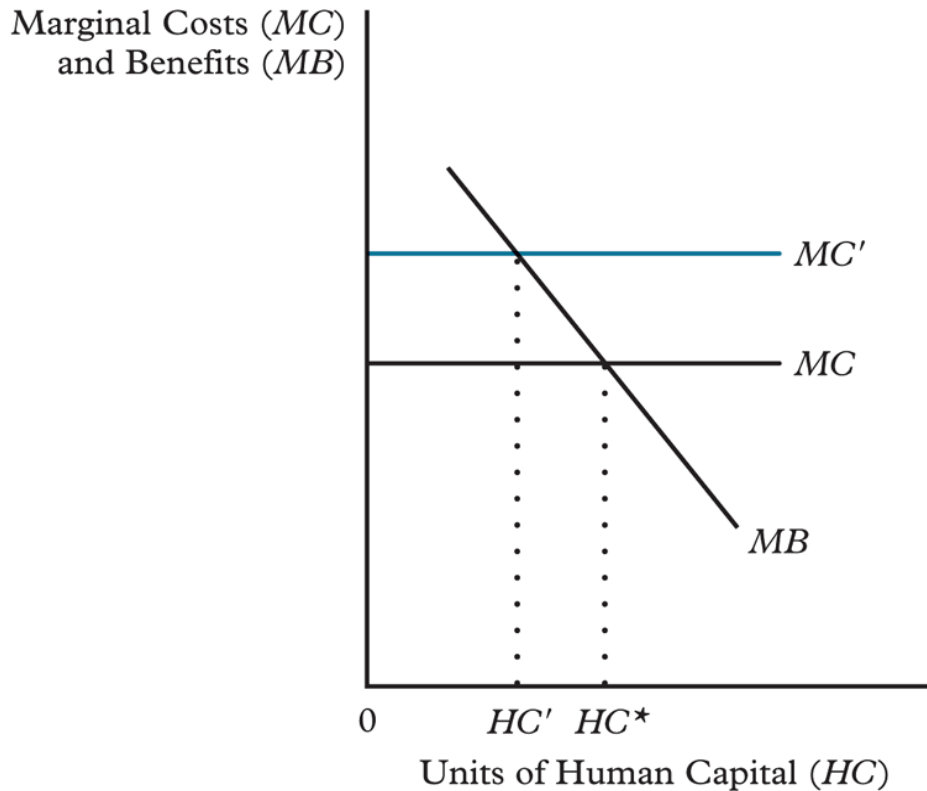
A HC beruházás összetevői

- Költségei:
  - Közvetlen költségek (pl. tandíj, tanszerek költségei)
  - Alternatívaköltségek (pl. elmaradt kereset)
  - Pszichés veszteségek (pl. unalmas tanórák, kilépni egy jó kollektívából)
- Hozadékai:
  - Magasabb jövőbeli kereset
  - (Munkanélküliség elleni védelem – különösen az iskolázottság esetében)
  - Jövőbeli magasabb munkaelégedettség
  - Jövőbeli magasabb haszon a fogyasztásból
- Diszkontráta:
  - Bizonytalanság (jövőbeli fogyasztás hasznossága is bizonytalan)
  - Kamatláb
- Jelenérték (NPV) vagy belső megtérülési hányados (IRR)
- Határhozam (MB) és határköltség (MC) egyenlősége egyensúlyban

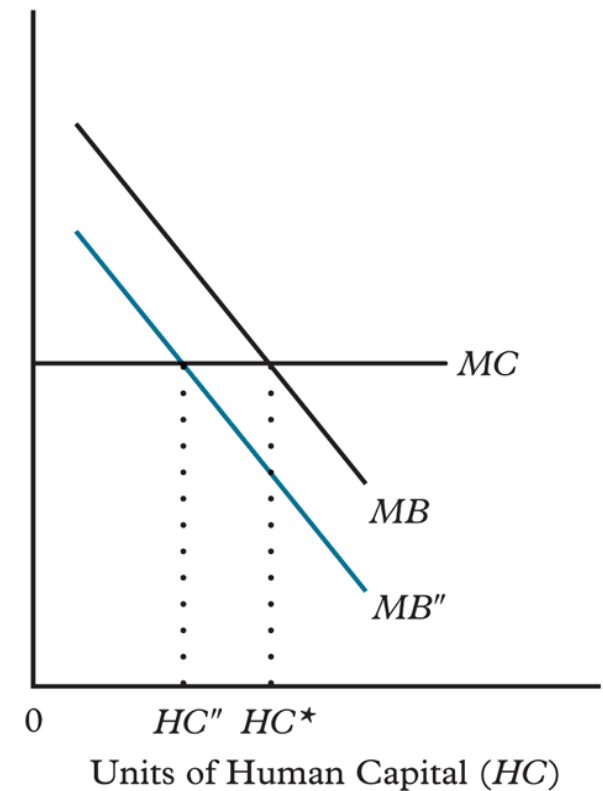

Optimális HC beruházás

(a)

(b)

Az MB csökkenő, mert a hozamok begyűjtésére annál kevesebb idő áll rendelkezésre, minél többet időt költünk a HC megszerzésére.

Egyéni különbségek forrásai

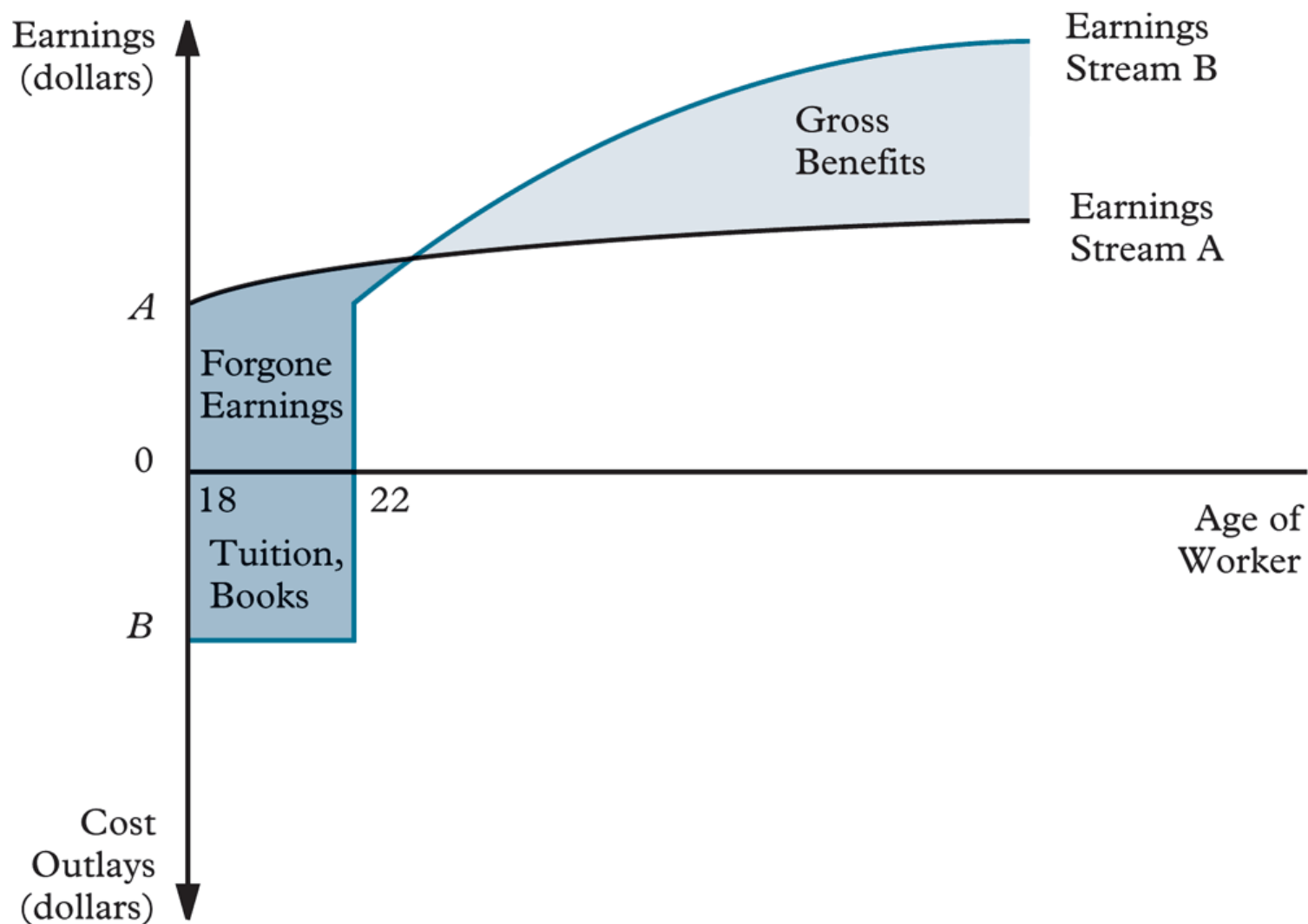
Piac előtti tényezők (az egyének más-más lehetőségekkel rendelkezhetnek már a emberitőke-beruházási döntéseiket megelőzően):

- **Erőforrások:** családi háttér, az adott ország vagy régió intézményrendszere, kultúra stb.
- **Tanulási képesség:** a jobb képességűeknek kevesebb költséggel szerezhető meg ugyanaz az emberi tőke
- **Várakozások:** milyen emberitőke-megtérülésre számíthat az egyén (saját látókörében milyen példát, munkaerő-piaci helyzetet lát, a szülők, az oktatási rendszer mennyire segíti e döntések átlátásában stb.)

Egy példa: felsőoktatás iránti kereslet

- Miért vásárolják?
  - Fogyasztási cél: tanulás öröme, diákélet stb.
  - Beruházási cél: költségek vs. jövőbeli hozamok
- Eltérő végzettségek esetén eltérő életkereseti függvényeket, jellemzőket figyelhetünk meg empirikusan:
  - Miért „törvényszerű” magasabb végzettséggel többet keresni? (tipp: kereslet-kínálat)

Alternatív keresetáramlások

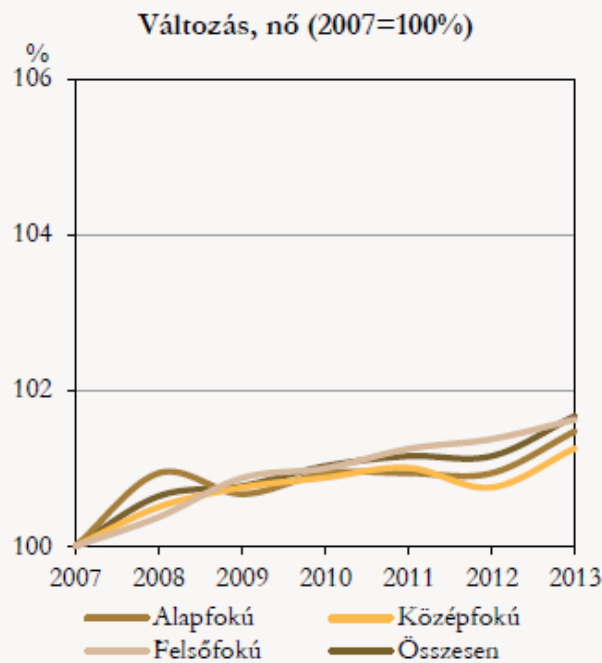
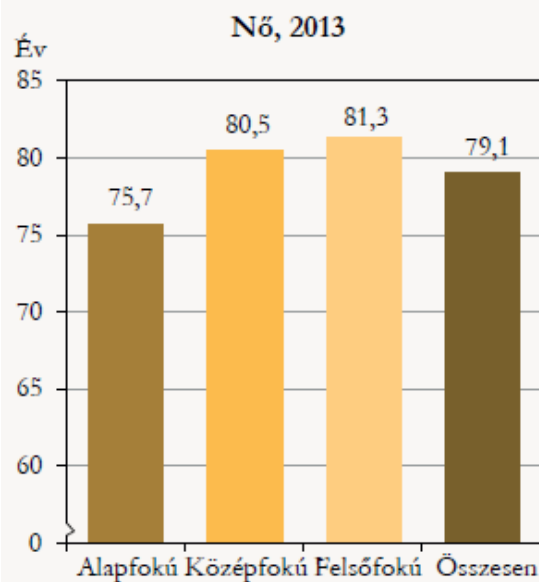
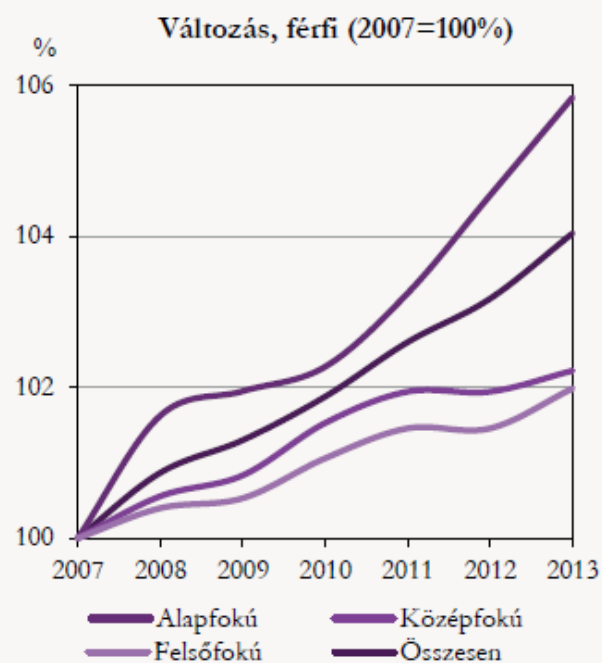
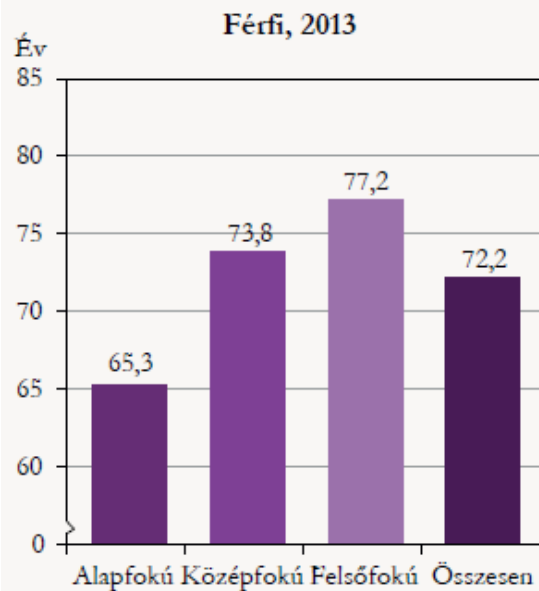
Előrejelzések

- A magasabb diszkontrátával rendelkezők (jelenre orientáltak) közül kevesebben tanulnak tovább.
- A felsőoktatásban a fiatalok dominálnak.
- A részvétel (kereslet) csökken, ha költségei nőnek.
- A részvétel (kereslet) nő, ha a várható bérprémium növekszik.

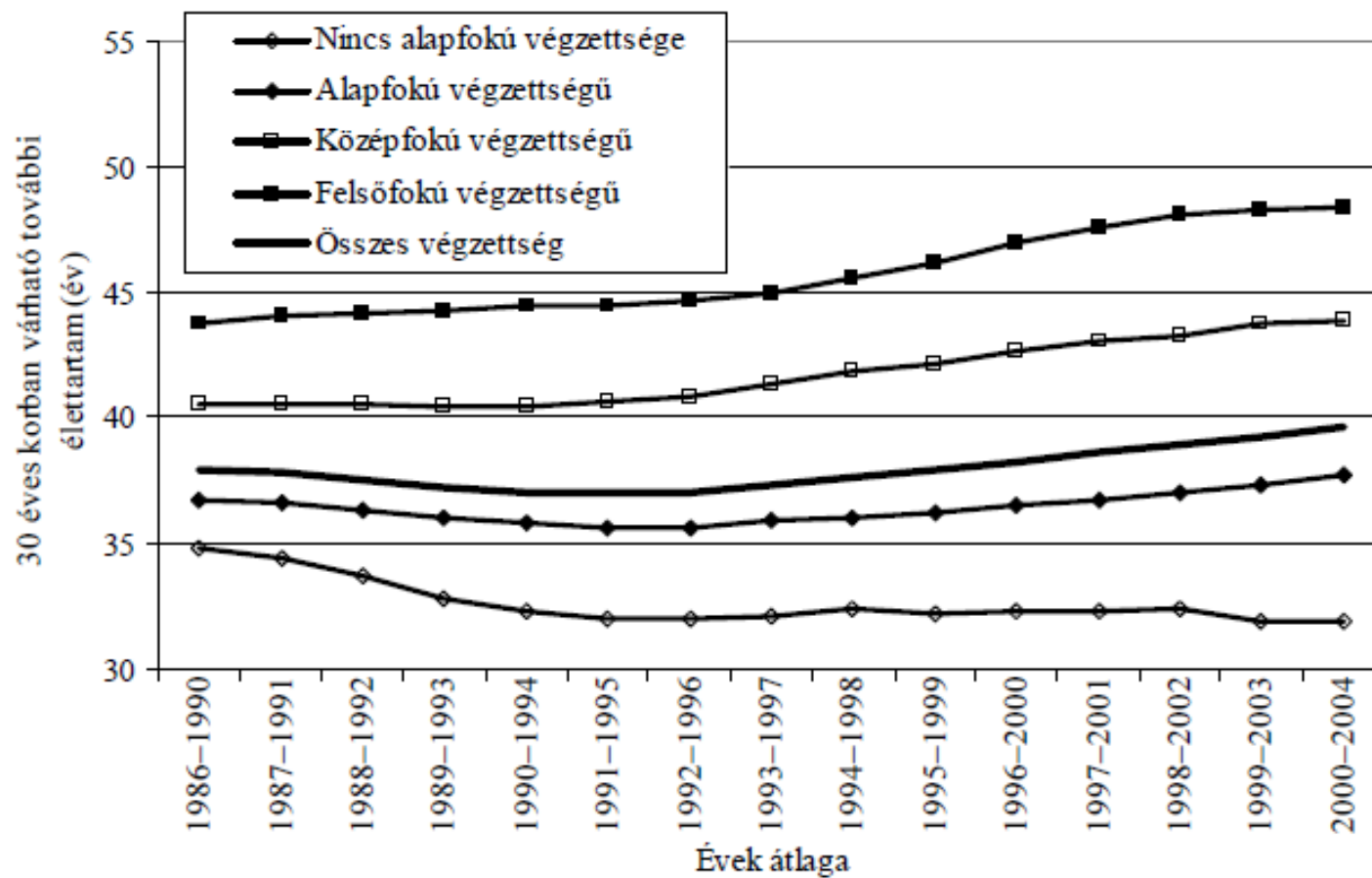
Jelenre orientáltság vizsgálata

Hogyan becsülhető meg egy egyén vagy csoport jelen-, ill. jövőorientáltsága?

- A felsőoktatási részvétel összefügg az egészségtudatossággal. Utóbbi becsülhetjük a következők alapján:
  - Várható élettartam
  - Betegség-tünet
  - Önminősítés
  - Káros életvitel (pl. dohányzás)
- Empirikusan alátámasztott, hogy az iskola és az egészségi állapot összefüggése jövedelemtől független (kiv. legszegényebb rétegek)
- Egészségügyi erőforrások kihasználtsága nem tér el az iskolázottság függvényében, vagyis nem arról van szó, hogy az iskolázottabbak „jobb” egészségükhöz jutnának vagy többet járnának orvosokhoz.

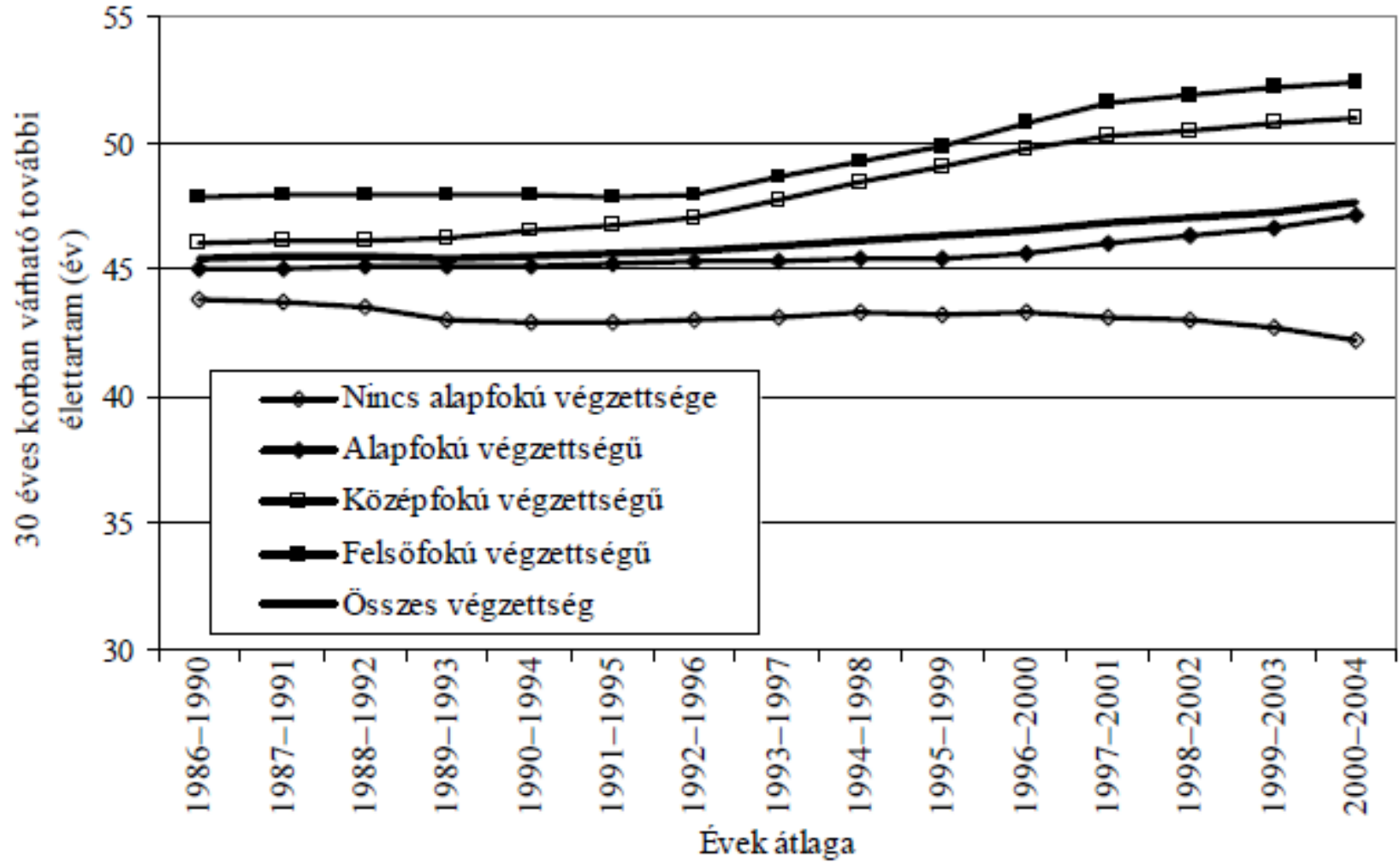

Férfiak

Nők

Felsőoktatás költségérzékenysége

- „Önrész” vállalásának képessége: a jobb módúak jelenléte nagyobb azonos képességek mellett
- Az elmaradt kereset (haszonáldozat) az idősebbeknél nagyobb: visszahúzza a részvételüket
- A jövőbeli hozamok összege az idősebbeknél kisebb (kevesebb évig élveznék a keresetnövekedést): ez is csökkenti a részvételüket
- Alacsonyabb kognitív képességűek jövőbeli valószínű keresetnövekedése kisebb (intelligencia is kell, nem csak végzettség), jelenbeli költségeik nagyobbak (nehezebb a végzettség megszerzése)

Keresetkülönbözlet vagy bérprémium

- Végzettségi bérprémium: két egymást követő végzettségi szint közti átlagos bérkülönbség.
- Ennek a legerősebb a hatása a beiratkozásokra

Egyéb tényezők, amelyek befolyásolják az emberi tőkébe való beruházást

- Ismerősök (az ő véleményük, példájuk)
- Etnikai hovatartozás: erősen kapcsolódik a szegregáció és diszkrimináció kérdéséhez (egy diszkrimináltabb csoportban kevesebb lesz az emberitőke-beruházás, hiszen alacsonyabb a hozama és magasabb a költsége a diszkrimináltak számára)
- Szomszédsági környezet: ha a környezetben van olyan, akinek megtérült az emberi tőke befektetés, ez motiválólag hat
- Ezek az ismeretek csökkentik a bizonytalanság érzetét

Piaci reakciók a felsőoktatási részvétel változására

- Kínálatnövekedés a munkaerőpiacon: bércsökkenés, foglalkoztatás-növekedéssel jár
- Hatás az alacsonyabb végzettségűek piacára:
  - Ha az alacsonyabb végzettségűek kínálata csökken, az béremelkedéshez vezet a körükben
  - Kiszorítási hatás: a magasabb végzettséggel bírók kiszoríthatják az alacsonyabb végzettségűeket: egyes foglalkozásokban nem azért emelkedik meg a végzettségi igény, mert technológiailag szükséges, hanem pusztán azért, mert olcsón, nagy számban elérhetőek magasabb végzettségűek is
- Várakozások szerepe: előrehozott reakciók (már azelőtt reagálhat a képzések piaca, hogy az adott képzést igénylő állások tömegesen megnyílnának)

Munkába állás utáni képzés

Összefoglalóan: a munkahelyi képzések lényegében ugyanúgy viselkednek, mint a formális képzések

- Munkahelyi képzések:
  - Nehéz megfigyelni, nagy részben informális
- Négy jellemző:
  - A teljes munkaidős dolgozók átlagos keresete emelkedik a végzettség emelkedésével
  - A leggyorsabb keresetemelkedés az aktív életszakasz elején történik
  - Az iskolázottsági bérprémiumok az életkorral nőnek
  - A férfiak életkor-kereset profiljai konkávabbak és jobban szétnyílnak, mint a nőkéi

Munka közbeni képzés és keresetek

A kereset-életkor görbe erősen konkáv. Ezt részben magyarázza a munka közbeni képzés.

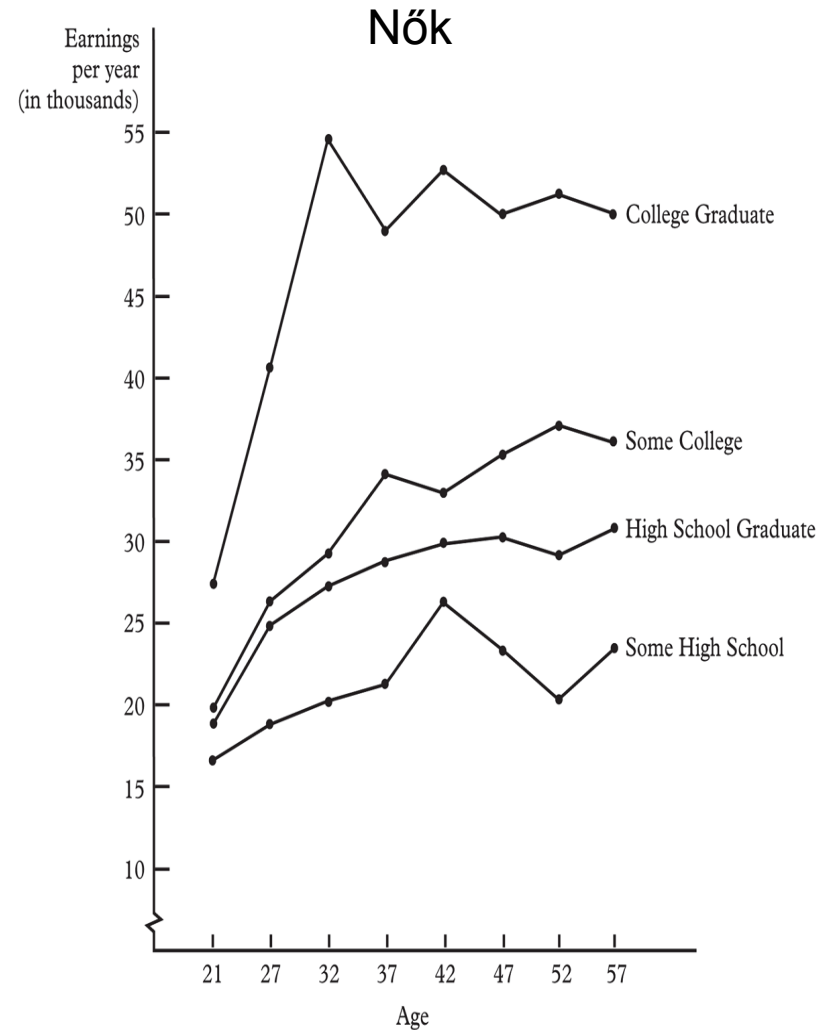
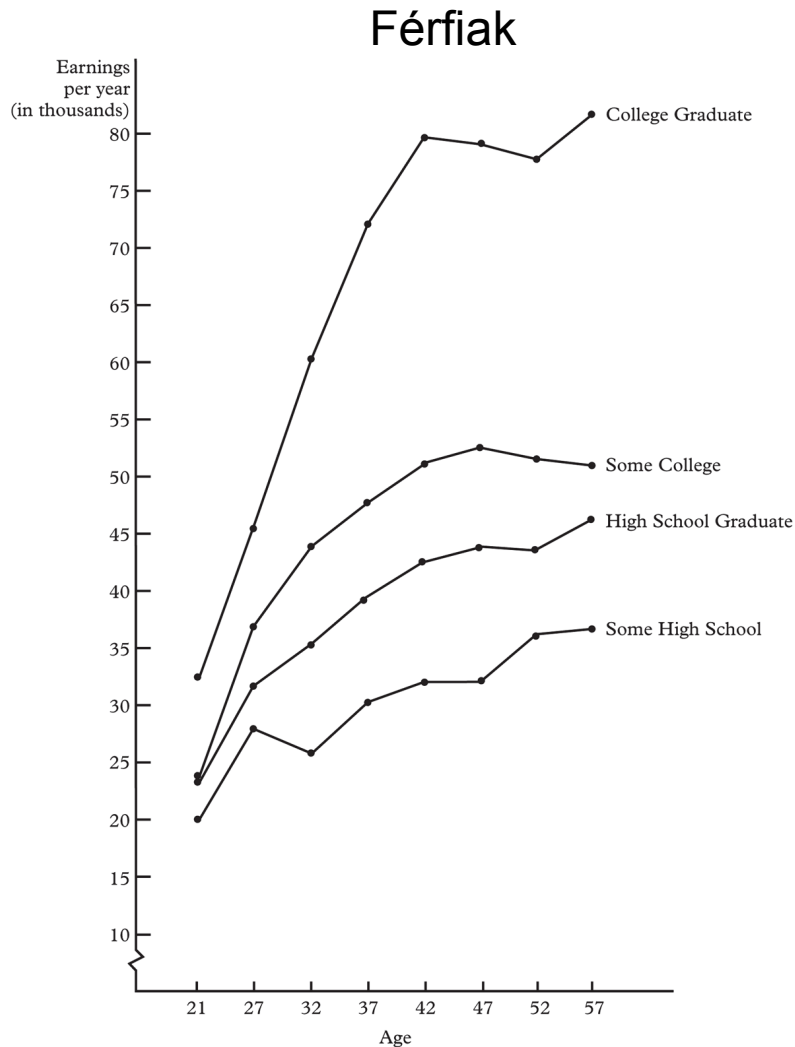
3 típusa:

- „Csinálva tanulás”
- Munkatárs segítségével való tanulás
- Formális tanulás

Költségek megosztásának alapja (korábban már említettük):

- Általános vagy
- Speciális képzés

Átlagkereset és iskolázottság az életkor függvényében (USA adat)

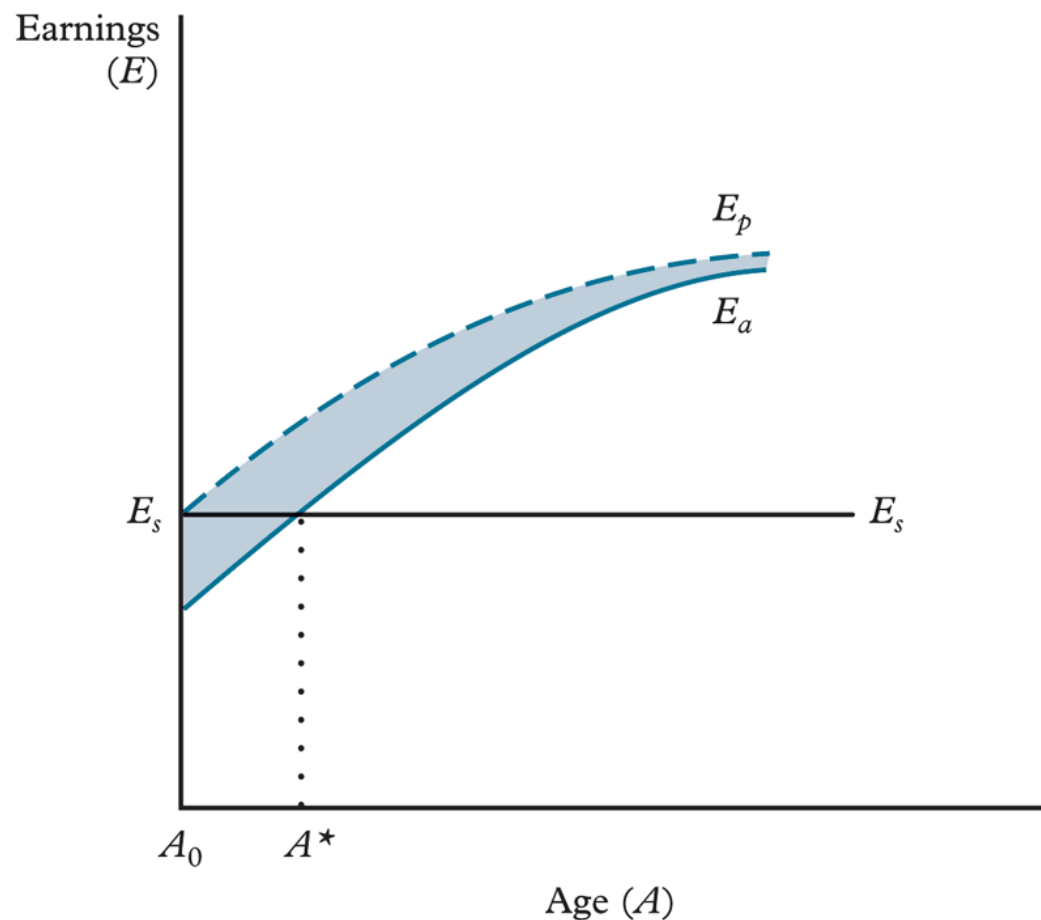

Általános képzés

- Költségét a munkavállaló viseli
- Rendszerint alacsonyabb bér formájában
- Megtérülése a munkavállaló számára az életkereset növekedése (= formális oktatás)
- Az ilyen beruházások fiatalabb korban jobban megtérülnek

Munka közbeni képzés megtérülése

- A meredekség csökken a beruházások elmaradásával

Életkor-kereset profilok szétnyílása

A magasabb keresettel nem csak egyszerűen magasabb lesz a várható kereset (kereseti görbe vertikális eltolódása, pozitív bérprémium), de a bérprémium az idő előrehaladtával még nő is.

Ennek lehetséges okai:

- A jobb képességűek ruháznak be többet
- Majd olyan munkahelyet választanak, ami további tanulást igényel

Női munkavállalók és az emberi tőke

A nemek közt karrierkülönbségek, a háztartási és piaci munkából való eltérő részesedés befolyásolja az emberi tőke megtérülését, így az abba való beruházást is.

- A női keresetek kevésbé emelkednek
- Rövidebb a munkában töltött éveik száma
- Kevesebb átlagos heti munkaóra
- A karrier a gyermekvállalás miatt megszakad
- Kevesebb munkahelyi képzés
- A formális képzésben a részvételük meredeken emelkedik, de a szakterületi különbségek jelentősek
- De: mindezen különbségek folyamatosan csökkennek!

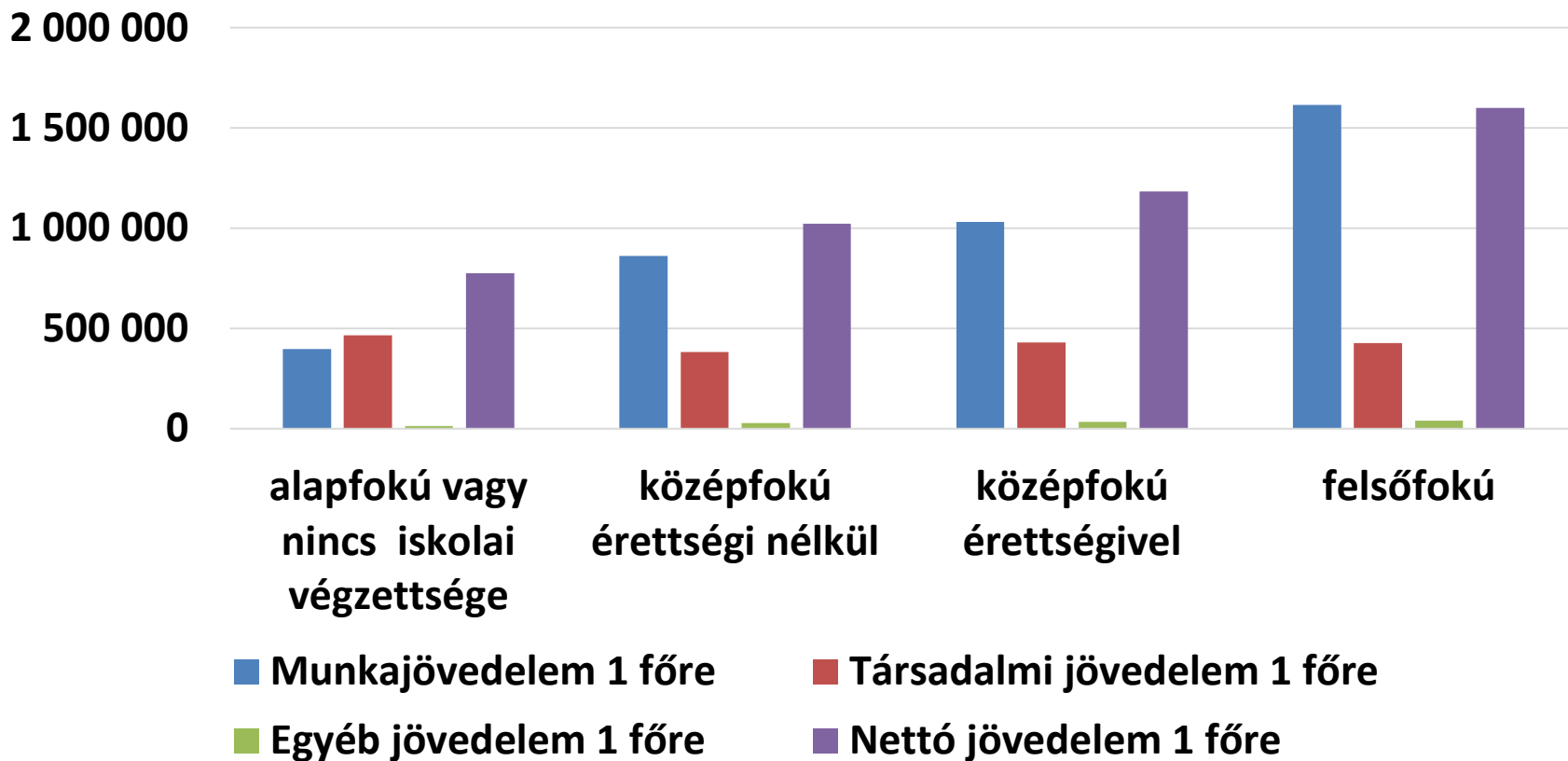
Jó beruházás-e a tanulás?

Három szinten is feltehető a kérdés:

- Egyén: megéri-e az egyénnek saját emberi tőkéjébe beruházni:
- *Vállalat*: a munkavállalók emberi tőkéjébe való beruházás
- Társadalom: a közösség egészének (adópenzből) tagjainak emberi tőkéjébe beruházni

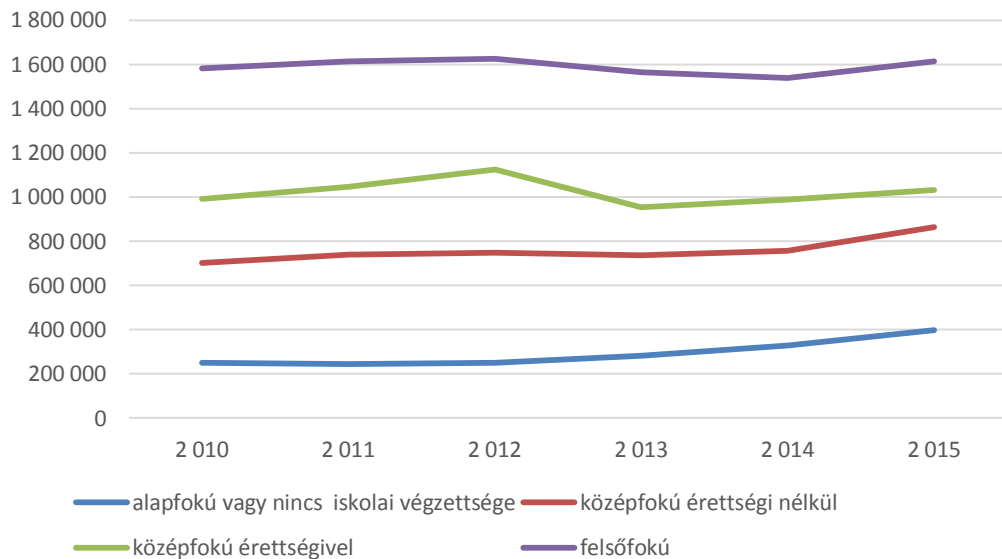
Iskolai végzettség és jövedelmek (KSH)

2015

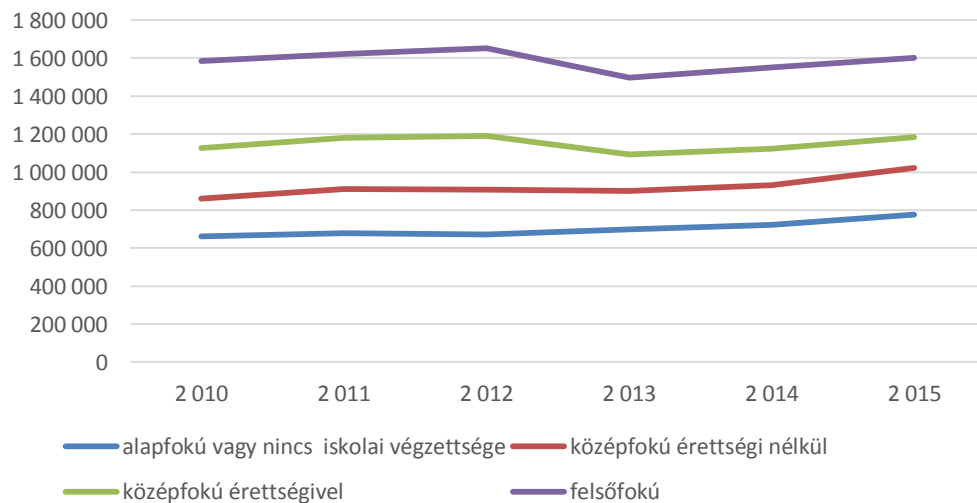

Jövedelmek alakulása az időben

Munkajövedelem 1 főre

Nettó jövedelem

Torzítások a tanulás hozadékrátájának becslésében

Ha csak a kereseti és direkt költségbeli különbségekkel akarnánk becsülni az oktatás megtérülését, több torzító hatás is felmerül:

- Felfelé torzítás
  - Személyes képességek vs. Oktatás: a jobb képesség vagy az oktatás vezetett-e magasabb keresethez?
- Lefelé torzítás
  - Termelékenységen kívüli hasznok kimaradnak: nem csak bérért dolgozunk
  - Nem mért javadalmazás (nem pénzbeni)
- Kiválasztási torzítás:
  - Alacsonyabb szinten talán nem állná meg a helyét
  - A képességei csak a magasabb végzettséget igénylő munkára teszik alkalmassá, vagyis nem a belső termelékenységnövekedés, hanem a jobb munkaerő-allokáció növelte a határterméket

Jó társadalmi beruházás-e az oktatás

- Ok-okozati viszony kérdése nem tisztázott, kivéve a legszegényebb agrárországokban a legalacsonyabb szintű oktatás esetét. A többi esetben nem tudjuk, hogy az oktatás növeli-e a gazda(g)ságot, vagy a gazdagabb országok több oktatást engedhetnek meg maguknak.
- Emberi tőke növelés vagy jelzés? Az iskola nem csak növelheti a termelékenységet, de jelzi is, hogy kinek jobbak a nem ott szerzett képességei. Hogy melyik érvényesül inkább, az függ a konkrét iskolatípustól a munkaerőpiactól és sok más tényezőtől.

Emberi tőkéhez „hasonló” tőkekonceptiók

Részletesebb ismertetésért lásd a megjelölt szerzők műveit:

- Társadalmi tőke (Putnam; Coleman): az emberek, szereplők közti kapcsolatokba történő beruházás is megtérülhet
- Tudástőke (Sveiby): nem csak az emberben halmozható fel tudás
- Kulturális tőke (Bourdieu): a kulturális közeg is növelheti a termelékenységet
- Vallási tőke (Iannaccone) és Spirituális tőke (Verter): hatásuk a kultúráéhoz hasonló
- Erotikus tőke (Hakim): az erotikus vonzerőbe való beruházás is megtérülhet a munkaerőpiacon

Stb.

Köszönöm a figyelmet!